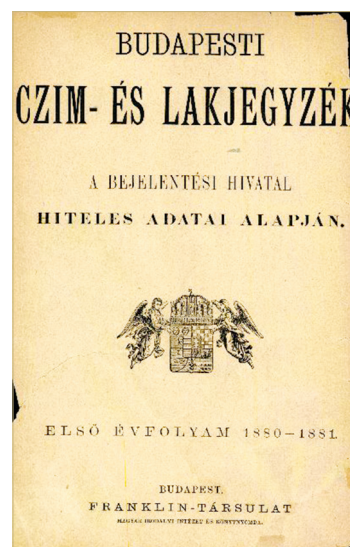

tagjait külön részben sorolták fel (Justiz- und Verwaltungsbehörden), csakúgy, mint a megyei hatóságok (Komitatsbehörden) és a szabad királyi, illetve rendezett tanácsú városok legfontosabb tisztségviselőit. Ezt követően két függelék következik, amelyből az egyik a magyar városok ábécérendjében tartalmazza a bejegyzett cégek, vállalkozók jegyzékét (Protokollierten Firmen in Ungarn nach der alphabetischen Reihenfolge ihrer Wohnsitze), a másik egy házszámjegyzék, amely az utcák ábécérendjében, már az új házszámok szerinti felsorolásban adja közre Budapest lakosságának címtárát (Häuser-Schema von Pest, Ofen und Altofen), ekkor még külön bontásban tárgyalva Pestet, Budát és Óbudát.

A magyar keresztnéveket németes átírásban közli, így például Sándor helyett Alexander, Károly helyett Karl szerepel, nem könnyítve meg a nemzetiség- vagy identitáskutatást.

2. Budapesti cím- és lakásjegyzék

A Franklin Társulat gondozásában kiadott kötetek 1880 és 1928 között, összesen 29 alkalommal jelentek meg, eleinte évente, majd később a világháború és az azt követő politikai viharok miatt egyre ritkábban. A kiadvány alapvetően magyar nyelvű volt, bár az információk egy része és a mutatók eleinte német nyelven is szerepeltek. A kötet tartalmát a rendőri bejelentési hivatal hiteles adatai és a népszámlálási anyagok alapján állították össze: ezek az információk, illetve a lakhelyváltoztatások bejelentésének 1879-ben törvényileg előírt kényszere előfeltétele is volt egy ilyen kézikönyv megszerkesztésének.³ A kiadvány által közölt adatokat a Fővárosi Statisztikai Hivatal is áttekintette.

■ Budapesti cím- és lakásjegyzék, 1881

Az első évfolyamot 1881-ben adták közre. Szerkezetét tekintve az alábbi fejezetekre tagolódik: Utcák, utak és terek lajstroma; Lakjegyzék; Ipar- és kereskedelmi címjegyzék; Hatóságok, intézetek és egyletek. A fejezetcímek mellett azok német fordítását is közölték. Ha a budapesti lakosok címváltozásukat vagy új címüket a megjelenési év november elejéig beküldték a kiadóhoz, az díjtalanul tette közzé a következő számban, így törekedve a teljességre, illetve a hibás címek kiküszöbölésére. Az első fejezetben ábécérendben olvashatók a korabeli utcanevek a mellékük írt kerületszámmal együtt, és mindenütt feltüntették a korábbi elnevezést (ha volt ilyen), valamint az összes utcanevet németül is. Így például az Apaffy utcánál ez olvasható: „Apaffy utca, X., (Dobó u.), Dobógasse”.⁴ A lakjegyzék a háztulajdonosokat ábécérendben sorolja fel, foglalkozásukkal és lakcímükkel együtt, a keresztnévüket és

³ „Budapest főváros lakosai, nemkülönben a területén tartózkodó idegenek lak- és tartózkodási helyeinek nyilvántarthatásának tekintetéből, a rendőri bejelentés kötelezettsége a főváros összes bel- és külterületeire nézve kimondatik. E bejelentési kötelezettség minden be- és kiköltözésre, a lak- és tartózkodási helynek minden változtatására kiterjed.” 1879. évi XXVIII. törvénycikk. L.: 1000 év törvényei (www.1000ev.hu) A magyar királyi belügyminiszter ugyanakkor felhatalmazást kapott, hogy a törvényben leírt bejelentési kötelezettséget törvényhatósági városokra, illetve más nagyobb városokra is rendeleti úton kiterjeszthesse, ha ez szükségesnek tűnik. Budapesten a fővárosi rendőrség központilag kezelte a bejelentési hivalt, élére egy kapitányt neveztek ki, az ő és apparátusa illetményét a fővárosi rendőrség költségvetésébe külön cím alatt együttesen vették fel. A kiadó hangsúlyozta, hogy a bejelentési hivatalba érkezett adatok felhasználására kizárólag ők kaptak engedélyt a Belügyminisztériumtól. Budapesti cím- és lakásjegyzék. Első évfolyam. Bp., 1881. VI.

⁴ Budapesti cím- és lakásjegyzék. Első évfolyam. Bp., 1881. 1.

a foglalkozásukat magyarul és németül is feltüntették. A harmadik fejezet a szolgáltatások betűrendjében közli az egyes cégek, vállalkozók elérhetőségét. Noha az egyes szolgáltatások németül is szerepelnek, a sorrend a magyar elnevezés ábécérendjét követi, így a németajkúak ebben már nehezebben tájékozódhattak. A negyedik fejezet a közintézményeket, hatóságokat és egyleteket szedi betűrendbe, a címük mellett közli az adott intézmény legfontosabb tisztségviselőit is. Az utolsó oldalakat hirdetések foglalják el, amelyek között találhatunk két-, csak magyar és csak német nyelvű reklámokat is.

1882-től a kiadvány az ingatlanok helyrajzi számát és a tulajdonosok nevét is tartalmazó házjegyzékkel bővült. Ez a fejezet elsősorban a telekkönyvi hivatal, a fővárosi mérnöki hivatal és a kerületi előjáróságok jegyzékeire támaszkodott. Az adatokat kerületek, utcák és házszámok szerint rendezték, az anyag német fordítását pedig mellőzték, és helytakarékossági okokból csupán a VII. oldalon közöltek egy magyar–német jegyzéket az itt előforduló leggyakoribb szavakról. A kézikönyv szerkezete ezen újítást leszámítva ugyanolyan, csupán az egyes fejezetek sorrendje változott.⁵ Terjedelmét tekintve viszont jelentősen kibővült, a lakjegyzék mintegy 7000 új címmel gazdagodott, ahogy az előszó büszkén írta: „ennél fogva a bejelentési hivatal nyilvántartásainak oly bőséges kivonatát képezi, hogy úgyszólván csak a férjes nők, gyermekek és az önálló keresettel nem bírók hiányoznak belőle.”⁶

Az ötödik évfolyam (1888) szerkezete némileg átalakult, második fejezetként belekeült a tiszti címtár, amely a bevezetőt leszámítva kizárólag magyarul készült.⁷ Ennél a kötetnél szerepel először név szerinti szerkesztő Kolos Lajos belügyminiszteri titkár személyében, és itt hagyják el teljesen a hivatalok német megnevezését.

A hatodik évfolyamban (1890) külön fejezetet kaptak a budapesti cégek, ezen belül is a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéknél bejegyzettek, továbbá a be nem jegyzettek: ez utóbbi részben szerepelt minden olyan be nem jegyzett vállalkozás, amelynek a lakástól különálló üzlethelyisége volt.⁸ Azok az iparosok és kiskereskedők, akiknek az üzlethelyisége megegyezett a lakóhelyükkel, a lakcímjegyzékbe kerültek. Ennél a kiadványnál a lakjegyzéket Potocky Pál rendőrségi fogalmazó, míg a kötet többi részét Janszky Adolf⁹ szerkesztette.

A hetedik évfolyam az előzőhöz képest újabb 16 000 címmel bővült, az összeállítási munkálatokat pedig többen is segítették: „A »tiszti címtár« adatai az illetékes hivatalok közvetlen közléseinek eredménye; az ipar- és kereskedelmi rész, valamint a lakjegyzék adatai a főposta szíves támogatásával eszközölt helyszíni felvétel útján szereztettek be; a házjegyzék pedig a fővárosi mérnöki hivatal földmérési szakosztályának szívesen rendelkezésemre bocsátott pontos adatai alapján állíttatott össze” – olvasható az előszóban.

⁵ Utcák, utak és terek lajstroma; Házjegyzék; Hatóságok, intézetek, egyletek stb.; Ipar- és kereskedelmi címjegyzék; Lakjegyzék; Hirdetések. Ugyanez a sorrend maradt a 3. és 4. évfolyamnál is.

⁶ *Budapesti cím- és lakjegyzék. Második évfolyam.* Bp., 1882. X.

⁷ A magyar nyelv túlsúlyba kerülése ennél a kötetnél már egészen markánsan kirajzolódik: sem a fejezetcímek, sem pedig a keresztnév nem jelennek meg német nyelvű átiratban. Az ötödik évfolyam tartalmi váza a következő: Budapest főváros utcáinak, utainak és tereinek jegyzéke; Tiszti címtár; Iparosok, gyárosok, kereskedők, mérnökök, ügyvédek, orvosok stb. címjegyzéke; Lakjegyzék. A Lakjegyzék elején és végén hirdetések is találhatók.

⁸ *Budapesti cím- és lakjegyzék. Hatodik évfolyam.* Bp., 1890. 286.

⁹ 1840. december 1-jén Zsombolyán született, az alsó gimnáziumi osztályokat és a kereskedelmi iskolát Szegeden végezte. Tanulmányainak befejezése után Temesváron kereskedelmi irodákban, majd a kereskedelmi és iparkamaránál segédtisztként, később a kereskedelmi banknál könyvelőként dolgozott. Innen került a jelzálogbankhoz mint főpénztárnok, az iparbanknál pedig már mint vezértitkár működött. 1872-ben a bécsi hitelbank meghívására a Budapestben alakult alkuszbanknál irodafőnökként és főkönyvelőként, 1873 októbertől pedig a Franklin-társulat irodalmi és nyomdai intézetében dolgozott ugyanilyen beosztásban egészen 1896 októberében bekövetkezett nyugdíjazásáig. Munkái: *Kereskedelmi és ipar címkönyv.* Temesvár, 1868; *Statistische Mittheilungen über die Österr.-Ungar. Werthpapiere.* Wien, 1869; *Budapesti cím- és lakjegyzék,* VI–IX. évfolyamig, Bp., 1890–1897; *Budapest tájékoztató kézikönyve. Székesfővárosi kalauz és emlékkönyv az ezredéves kiállítás alkalmára,* Bp., 1896. Minderről bővebben: SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái.* Bp., 1891.

A nyolcadik évfolyam még terjedelmesebb lett: „Ez évfolyamot ennél fogva a székesfőváros helyrajzi beosztásának jegyzékével, a színházak nézőterének tervrajzával, és – mivel a Budapest tözsomszédságában fejlődő kereskedelem és gyáripár a székesfőváros forgalmával mindinkább szorosabb kapcsolatba jut – az Újpestre vonatkozó s a kereskedelmi forgalomban immár valódi szükséggé vált adatokkal, minők a lakjegyzék és a bejegyzett cégek jegyzéke, a lehetőségig megbővíttem.”¹⁰

A kilencedik évfolyam (1896–1897) további 28 000 lakcímmel gazdagodott. Elsősorban az Újpesttel kapcsolatos információk száma nőtt meg: a városrészt már az első részben is helyet kapott (Budapest székesfőváros és Újpest utcáinak, utainak, tereinek jegyzéke és helyrajzi beosztása), a lakcímjegyzékben pedig együtt tárgyalták Budapesttel.¹¹ További változás, hogy ebben a kötetben már a nevezetesebb külföldi cégeket is felvették, miután több ezirányú megkeresés érkezett a szerkesztőségbe (VI. rész, Budapesten kívüli cégek).

Ettől kezdve is marad a tendencia, hogy kötetről kötetre bővült a Budapesti cím- és lakásjegyzék, és ezzel arányosan drágult is. A 11. évfolyam (1899) például az előzőhöz képest csaknem 500 oldallal lett vaskosabb, az ára pedig 6 forintról 8-ra nőtt. A kerületek, utcák, utak és terek jegyzékét kibővítették a dűlőkkel is, a ház- és telekjegyzékben pedig már az előző kötetten ellentétben a Duna-jobbparti terület új helyrajzi számait közölték, miután ekkorra már a lakosságot is sikerült kiértékelni a megváltozott számokról.¹² Ezt követően szerkezetileg csupán 1914-ben történt nagyobb változás: innentől kezdve a kötetek a budapesti rendőri körzethez tartozó községek (Erzsébetfalva, Kispest, Pestszentlőrinc, Pestújhely, Rákospalota) címtárával bővültek: ezek adatai ugyanúgy a X. fejezetben kaptak helyet, mint Újpesté.

Kataszteri adatok az adatbázisban

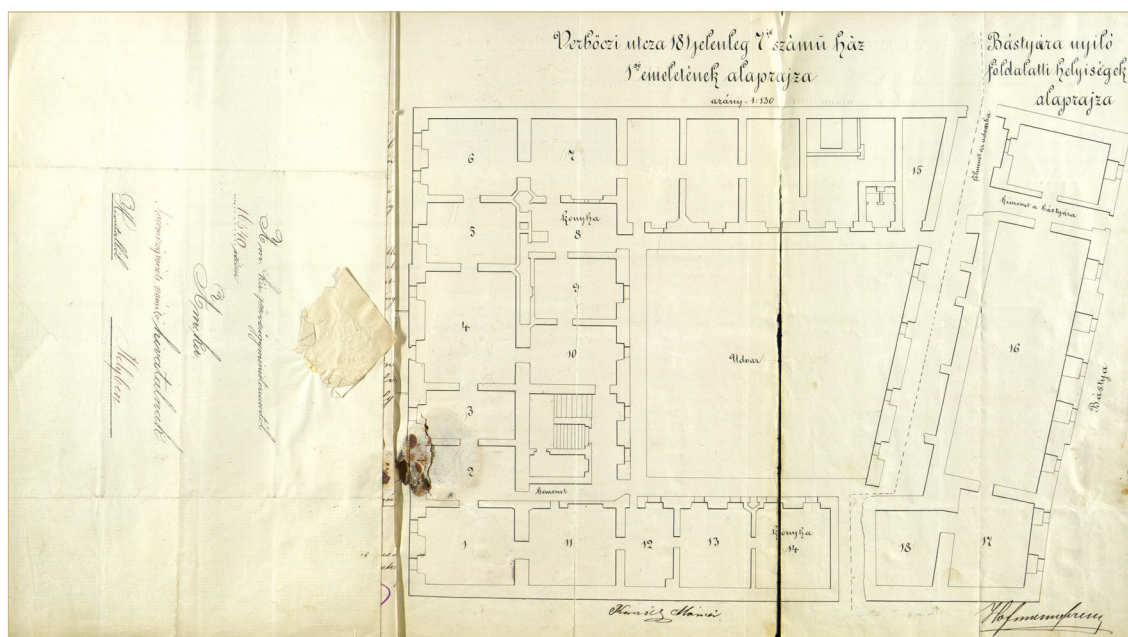
A budapesti cím- és lakásjegyzék tartalmából adódóan fontos forrás a kataszteri kutatások történetével foglalkozóknak is, hiszen segítségével csaknem fél évszázadból gyűjthetőek adatok minden fővárosi címmel rendelkező kataszteri mérnökről, hivatalról, intézetről. A mintegy 50 523 oldalnyi szövegből álló adatbázis egyaránt használható helyrajzi útmutatónak, ingatlantulajdonos-jegyzéknek, tiszti címtárnak, cégjegyzéknek és lakcímnylvántartásnak. Jellegeből adódóan elsősorban Magyarország tiszti cím- és névtárával vethető össze, hiszen információi egy részét is innen meríti. A lakcímjegyzék természetesen a tiszti címtárnak csupán a Budapestre vonatkozó adatait közli, sőt 1888 és 1894 között ebből is kevesebbet: ezekben a kötetekben ugyanis az egyes intézményeknél – mint például a magyar királyi háromszögmereti hivatal, a térképtár vagy a helyszínelési felmérési felügyelőség – a személyzet korábbi részletes ismertetése (véltetően helytakarékosági okokból) elmarad, helyette csupán a vezető nevét tüntetik fel. Ugyanakkor a budapesti címjegyzék egyes vonatkozásaiban több, mint a tiszti címtár, hiszen pontos lakcímeket is közöl, így segítségével nyomon követhető az összes budapesti kataszteri hivatal és személyi állományának költözése. Különösen fontos – ha nem egyetlen – forrás azokból az évekből, amikor a tiszti címtár nem jelent meg (1880, 1881, 1882, 1883, 1885). További előnye a tiszti címtárral szemben, hogy teljes egészében regisztráció/előfizetés nélkül online is elérhető, keresőprogramja révén pedig viszonylag könnyű benne a tájékozódás.

Leghatékonyabban az adatbázis kezdőoldala (http://db.fszek.hu/cimtar/) kereshetünk, ahol szavak és szókapcsolatok beírására egyaránt lehetőségünk nyílik. Mindkét esetben az egész adatbázisra kiterjedő találatokat kapunk,

¹⁰ Budapesti cím- és lakjegyzék. Nyolcadik évfolyam. Bp. 1894. 1.

¹¹ 1898-ban (tizedik évfolyam) már külön részt szenteltek a Budapesti cím- és lakásjegyzékben Újpestnek (XI. rész), ahol Budapesttől külön tárgyalták házjegyzékét, hivatalait, iskoláit és intézeteit, kereskedőit és iparosait, valamint lakásjegyzékét.

¹² A Duna-jobbparti terület 1898-ban nyert új helyrajzi beosztást.

■ A háromszögméreti számító hivatal épületének alaprajza

amelyek közül a találat szövegkörnyezetbe ágyazott kiemelésének köszönhetően viszonylag egyszerűen és gyorsan kiválaszthatjuk, amire szükségünk van.¹³

Ha ezzel a módszerrel mégis túl sok találatot kapnánk, a tartalomjegyzék segítségével szűkíthetjük a keresést. A bal oldali menüben egyes kötetek címeit láthatjuk: ha konkrét számban akarunk keresni, elég megnyitni a kívánt kötet linkjét, amely művelet során jobb oldalon megjelenik a címlap, míg balra két lehetőség közül választhatunk: az „oldalak” menüpont alatt az egyes oldalakra kereshetünk rá, ám a könnyebb tájékozódás érdekében érdemes megnyitni a „tartalom” menüpontot, ahol az adott kötet fejezetek és alfejezetek szerinti bontását tekinthetjük meg.

Általánosságban elmondható, hogy konkrét számban nehezebb keresni, mint az adatbázis kezdőoldalán, a keresőprogram ugyanis csak azon az oldalon keres, ahol éppen tartózkodunk. A cím- és lakásjegyzékben közölt tiszt

címtár szerkezetében is eltér az eredetitől, először az egyes minisztériumokat, főosztályokat, ügyosztályokat feladatkör szerint rendszerezi, majd külön részt szentel a személyzeti állománynak, ahol a neveket beosztás szerint csoportosítja. Így közösen tárgyalja a miniszteri tanácsosokat, osztálytanácsosokat, titkárokat, fogalmazókat, fordítókat stb., és a nevük mellett feltünteti, hogy melyik ügyosztálynál dolgoznak. A sűrű szedés és az adatok ömlesztett közlése miatt a keresőprogram használata nélkül ebben a részben meglehetősen nehéz tájékozódni. Ha személyre vagyunk kíváncsiak, érdemes csak a vezetéknevet beírni, mert a keresztnévet – ha a címjegyzékben másképp, például rövidítve szerepel – már nem ismeri fel.

Nézzük meg egy konkrét példán keresztül, milyen adatok nyerhetőek ki az adatbázisból. Ha a „háromszögméreti” kifejezésre keresünk rá, összesen 43 találatot kapunk 1880-tól 1903-ig bezárólag. Az adatokat áttekintve részletes képet kapunk a háromszögméreti számító hivatal

¹³ Fontos használati információ, hogy a keresésben igen kifinomult karakterhelyettesítési funkció van az egy vagy nulla (?), csak egy (!), tetszőleges (*) karakter kiegészítésére. Tekintettel arra, hogy a katasztert esetenként c-vel kezdték, máskor pedig nem -sz-, hanem -s- állt a szóban, az optimális keresés a toldalékolt változatokat is tartalmazó találatokra a *atas?ter* lehet; ez a hasonló többi adatbázisra is érvényes.

■ A magyar királyi kataszteri térképtár épületének alaprajza

érintő átszervezésekről, személycserékről, költözésekről. 1881-ben az intézmény az I. kerületi Verbőczy utca 7-ben működött: az épület első emeleti alaprajzát a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Térkép- és Tervtára őrzi.¹⁴

A cím- és lakjegyzék közli a hivatal német nevét (Kön. Ung. Triangulirungsamt), valamint vezetőjén kívül („Hofmann Ferenc, Franz”) az ott dolgozó háromszögelő mérnökök, segédek, mérnöksegédek és a felmérési növendék nevét is.¹⁵ 1888–1894 között a személyzet részletes ismertetését elhagyják, csupán a vezető nevét tüntetik fel, aki mindvégig Hofmann Ferenc marad.¹⁶ 1898-ban L'Auné Ede lett a hivatal vezetője. 1901-ben a háromszögméreti hivatal elköltözött az V. kerületi Török utca 2-be. 1903-tól az intézményt átnevezték háromszögelő hivatalnak, így a továbbiakban ezen a néven kereshetjük az adatbázisban.¹⁷

A cím- és lakásjegyzékben konkrét személyekre is rákereshetünk. Klimesch Venczel térképtárnok nevére 44 találatot kapunk 1888-tól 1928-ig bezárólag. A kapott adatok alapján megállapítható, hogy 1888–1898 között az I. kerületi Uri utca 28-ban lakott, majd 1899-ben a II. kerületi Csónak utca 9-be költözött feleségével, és a lakásjegyzék legutolsó évfolyamában is az volt a lakhelye. Munkahelye, a magyar királyi kataszteri térképtár szinte vele egy időben, 1898-ban költözött új helyre,

a IX. kerületi Csepel-rakpartról a IX. kerületi fővámházba, amelynek alaprajza szintén megtalálható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Térkép- és Tervtárában.¹⁸

A budapesti cím- és lakásjegyzék a kataszteri felmérés személyzetével kapcsolatban is értékes adatokat tartalmaz: az egyes alkalmazottak nevére is rákereshetünk, ha volt nekik budapesti lakcímük, így szerepel például Jamiński Marcell kataszteri mérnök a lakjegyzékben, az I. kerületi Alkotás utca 24. alatt.¹⁹ Ha az itt talált adatot összevetjük az eredeti tiszti címtárral, kiderül, hogy Jamiński a helyszínelési felmérési felügyelőségnél dolgozott, szintén az I. kerületi Tárnok utca 7-ben.²⁰

Összességében elmondható, hogy a digitalizált kötetek tartalmilag magukban foglalják Budapest korabeli ház- és telekjegyzékeit a tulajdonosok nevével, a hivatalos szervek adatait, az egyesületek, a vállalatok és különböző foglalkozáscsoportok jegyzékeit, az iparosok, kereskedők és egyéb szolgáltatásokat végzők listáit, valamint a fővárosi lakosok betűrendes címjegyzékét: vagyis a dualizmus korának fővárosi, sőt országos jelentőségű adattára. A kiadvány kataszteri szempontból is eredményesen használható, különösen a német nyelvű budapesti utcák azonosításában, illetve a budapesti címmel rendelkező kataszteri hivatalok és alkalmazottaik kutatásában.

¹⁴ MNL OL S 92, Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92 No. 9/11.).

¹⁵ *Budapesti cím- és lakjegyzék. Első évfolyam.* Bp., 1881. 461.

¹⁶ *Budapesti cím- és lakjegyzék. Ötödik évfolyam.* Bp., 1888. 25.

¹⁷ Éppen azért, hogy a releváns találatokat egyszerűbben megkapjuk, érdemes a keresés finom technikáit (csonkolás, kiegészítés) alkalmazni: a háromszög* keresőkifejezést alkalmazva már 161 találatot kapunk, közöttük a háromszögméreti és háromszögelő hivatal és mérnökök adatait is.

¹⁸ MNL OL S 92 No. 9/11.

¹⁹ *Budapesti cím- és lakjegyzék. Ötödik évfolyam.* Bp., 1888. 325.

²⁰ *Magyarország tiszti cím- és névtára.* Bp., 1888. 253. A tiszti címtárak kataszteri szempontú kivonata online elérhető a www.dualizmus.hu Adattárban. Jamińskiról az országos kataszteri felmérés törzskönyvi lapjaiban még több adatot találhatunk: eszerint a mai Ukrajna területén (Barańczyce, Galícia) született 1833. november 30-án és Budapesten 1903. június 4-én hunyt el. Görög katolikus vallású volt, hat gimnáziumi osztályt végzett, írásban és szóban egyaránt kiválóan tudott németül, lengyelül és ruténül. 1860-ban nősült, feleségétől, Szerdics Máriától négy lánya és két fia született. Törzskönyvi lapján egész hivatali pályafutását, szolgálati beosztásait, fizetési besorolásait, pénzsegélyezését, kincstári tartozásait is végigkövethetjük gyakornoki éveitől egészen 1887. évi főmérnöki kinevezéséig, illetve 1893-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig. Az I. helyszínelő felmérési felügyelőségen 1886-tól dolgozott. Minderről bővebben: MNL OL S 92, Országos kataszteri felmérés. Szolgálatból 1911-ig bezárólag kivált tisztviselők és díjnokok törzskönyvi lapjai, 1856–1911. I–K. 34. kötet. 60–65. (A törzslapok digitalizálása megtörtént, online közzétételére előreláthatólag 2014-ben kerül sor.) Halotti anyakönyvi kivonata elérhető a <https://familysearch.org/> honlapján. L.: REISZ T. CSABA: i. m., 203.